

Vallomások a vallásról

(Interjú adalékok a vallásosság szociológiai tipológiájához)

Az alábbiakban nem lelki olvasmányt kívánunk átnyújtani az olvasónak, nem is szépirodalmi igényű vallomás-gyűjteményt. Az alább ismertetendő emberi megnyilatkozások – bár néha nagyon is belülről fakadóknak és emocionálisan telítettnek tűnnek – a tudományos megismerést, vallásszociológiai ismereteink gyarapodását kívánják szolgálni a maguk sajátos eszközeivel.

A vallásszociológiai közleményeket olvasó érdeklődő számára ismeretes, hogy az ilyen tárgyú hazai felmérések általában – Tomka Miklós nyomán – a kérdezettek egy olyan előre elkészített véleményeskálával szembesítik, amely a buzgó vallásosságtól a meggyőződéses ateizmusig terjed, s amelyből mindenki kiválaszthatja a neki legmegfelelőbbet. A vallásos magatartást két fokozat képviseli a skálán: 1.) „*vallásos vagyok, egyházam tanítását követem*”; 2.) „*vallásos vagyok a magam módján*”. Tomka Miklós – országos reprezentatív felméréseinek eredményeit summázva – a felnőtt magyar népességben belül a két típus együttes arányát mintegy *kétharmadosnak* mondja, s ezen belül – vizsgálati adataira alapozva – az „*egyházias*” típusot 10-20 százalékra, a „*maguk módján*” vallásosak rétegét pedig 40-50 százalékra becsüli.¹ (Saját – nyolcvanas években végzett – országos reprezentatív vizsgálatom hasonló eredményre vezetett: az első típusot 15 százalékosnak, a másodikat 45 százalékosnak tapasztaltam.)² Tegyük hozzá, hogy a „*maguk módján*” vallásosak aránya – az újabb vizsgálati eredmények szerint – 50-55 százalékosra növekedett.³

A VALLÁSHOZ VALÓ VISZONY EMPIRIKUS FOKOZATAI

Természetesen egy olyan érzékeny, magánszférába vágó kérdést, mint a vallásos érzés, nagyon nehéz empirikus eszközökkel, kérdőíves módszerekkel vizsgálni. Hogy a válaszok és a vallási önbesorolás milyensége mily nagy mértékben függ a kérdés módjától, jól illusztrálja az a tény, hogy egy nemzetközi vizsgálat, mely több kérdésre adott feleletek „ötvözeteként” alakította ki az *istenhívők* táborát, ezt – a „vallásosak” kétharmados arányával szemben – mindössze 49-52 százalékosnak találta.⁴ Ugyanakkor a *rendszeres* (hetenkénti) *imádkozókat* és *templombajárókat* 10-15 százalékosnak⁵, vagyis az „*egyháziasan vallásos*” típussal kb. megegyező arányúnak tapasztalta. A különböző szempontú adatnyerési módszerek tehát kiegészíthetik, megerősíthetik egymást, de egyúttal rámutathatnak egymás korlátaira, bizonytalanságaira is.

¹ TOMKA MIKLÓS: Csak katolikusoknak. Bp. 1995. Corvinus K., 35-36. o.

² GERE BEN FERENC: Vallásosság és olvasáskultúra = Jel, 1997/5. sz. 133. o.

³ A 80-as és 90-es évek fordulójáról származó adatokat ld.: TOMKA MIKLÓS: Magyar katolicizmus, 1991. Bp. 1991. OLI-KATTA 24. o.; 1995-ös adatokat ld: TAMÁS PÁL: Egyházi mozgásterek a társadalomban. In: Az egyház mozgástereiről a mai Magyarországon. Szerk.: HORÁNYI ÖZSÉB. Bp. 1997. Vigília, 20. o.

⁴ TOMKA MIKLÓS: Vallás és vallásosság. In: *Társadalmi riport*, 1996. Szerk.: ANDORKA RUDOLF, KOLOSI TAMÁS, VUKOVICH GYÖRGY. Bp. 1996. TÁRKI-Századvég, 594., 604. és 607. o.

⁵ I. m. 606. o.

A különböző típusú adatok egybevetésével bátran beszélhetünk a magyarországi felnőtt társadalom olyan – mintegy *hatod-hetedrésznyi* – *alakulatáról*, mely nemcsak a vallási érzés, hanem az egyházak szempontjából is *erősen elkötelezettnek* mondható: az ide tartozók nemcsak rendületlen hívők, hanem vallásukat többnyire intenzíven gyakorolják is. Ezt a réteget a vallásosság „kemény magjának” is nevezhetjük. A vallásosság negatív pólusán egy kb. *egyynolcadnyi* (vagy valamivel kevesebb?) *meggyőződésesnek* mondható, *ateista* csoport található.⁶ Továbbá: a különböző módszerű adatfelvételek egybehangzóan tanúsítják, hogy a társadalom önmagát kifejezetten *nem-vallásosnak*, *nem hívőnek* tartó része (beleértve természetesen a tudatos ateistákat is) bő *egynegyednyire* becsülhető.⁷

Ezek után ha levonjuk a vallásosság kérdésében önmagukat is *bizonytalannak* ítélik, illetve *ellentmondásosan* nyilatkozó csoportját (vizsgálati módszertől függően 5-25 százalékos⁸), valamint az erős vallási elkötelezettségűek főntebb említett alakulatát, akkor egy olyan képlékeny (a bizonytalankodókkal vegyülő) *40-55 százalékos* réteget kapunk, amely többé-kevésbé vallásosnak tartja magát, és amely nagy mértékben egybeesik a „maguk módján” vallásosak csoportjával.

MIT JELENT AZ, HOGY A „MAGA MÓDJÁN”?

Foglaljuk össze röviden azokat a szociológiai tényeket, amelyeket az említett empirikus vizsgálatok a „maga módján” típus vallásosságának jegyeiről valószínűsítenek. A fentiekből már kiderült, hogy ez a réteg – már magas létszámából is adódóan – korántsem egységes, hanem *erősen rétegzett*. Minden bizonnyal többségében közülük kerül ki a felnőtt népességnek az a kb. 15 százaléka, amely kívül esik az „egyháziasan” vallásosak körén, ugyanakkor amelyet a nemzetközi vizsgálat „*meggyőződött istenhívőnek*” nevez.⁹ Utaltunk főntebb arra is, hogy – másfelől – jelentős átfedés fedezhető fel a „maga módján” típus és a *világnézetiileg bizonytalankodók* között. A felnőtt társadalomnak az a másik, mintegy 10-15 százaléka, amelyik önmagát (valamilyen módon) vallásosnak tartja, ugyanakkor lényegében nem hisz Istenben, vizsgált csoportunknak a bizonytalannak (sőt, esetleg a nem-hívők) táborába átnyúló peremvidékén helyezkedhet el. A survey-vizsgálatok azt is elárulják, hogy a „maguk módján” vallásosak túlnyomó többsége *nem rendszeres vallásgyakorló*, és hogy szolid többsége nagy valószínűséggel *nem hisz a túlvilágban és a csodákban*.¹⁰

András Imre feltételezi, hogy a nem egyházas vallásosság „az egyházi tanítóhivatallal és a kormányzó hatalommal való szembenállás” mellett ugyanúgy jelentheti az előző évtizedek egyházüldözéséből, a hitoktatás visszaszorulásából adódó *ismerethiányt* is.¹¹ Ugyanakkor – főleg a tömegközlelési eszközökben – a „maga módján” vallásos

⁶ A nemzetközi vizsgálat magyarországi adatfelvétele 12,4 százaléknyi „ateistát” mutat ki (TOMKA MIKLÓS: Vallás és vallásosság. I. m. 604. o.); az 1995-ös hazai vizsgálat 5 százaléknyi „más meggyőződésű” nem-vallásos felnőttet regisztrált. (V. ö.: Tamás Pál: i. m. 20. o.)

⁷ TOMKA MIKLÓS: Vallás és vallásosság. I. m. 604. o.; továbbá TOMKA MIKLÓS: Magyar katolicizmus 1991. I. m. 24. o.; és Tamás Pál: i. m. 20. o.

⁸ Ld. uo.

⁹ TOMKA MIKLÓS: Vallás és vallásosság. I. m. 594. és 604. P. (Valójában 30 százalékról van szó, de ennek kb. felét minden bizonnyal az „egyháziasan” vallásosak teszik ki, és a másik fele jut a „maga módján” típusra.)

¹⁰ I. m. 606. és 605. o.

¹¹ ANDRÁS IMRE: Az egyház belső képe. In: Az egyház mozgástereiről ... I. m. 79-80. P.

ember képe nemegyszer úgy jelenik meg, mint aki már *teljesen függetlenítette magát a különböző egyházak tanításától és intézményrendszerétől.*

A vallásosság tipológiájának vizsgálatában a reprezentatív vizsgálatok illetékességét nemcsak elismerve, hanem elsődlegesnek tartva, a felvetődött kérdésekkel – ismereteink gazdagítása, a kép plaszticitásának fokozása céljából – a következőkben egy másik nézőpontból: *intenzív* (mélyinterjú) vizsgálati módszerek „bevetésével” kívánunk foglalkozni.

INTERJÚK A VALLÁSOSSÁGRÓL

1995-96 telén – egy több éven át tartó kérdőíves felmérés-sorozat lezárásaként és kiegészítéseként – mélyinterjúkat készítettünk *60, a környező országokban élő felnőtt, magyar nemzetiségű személlyel.* A beszélgetés egyik témája (az identitástudat, nyelvhasználat stb. mellett) a vallásosság volt. Az interjúalanyok megválaszolták a vallásosság ismert (Tomka-féle) fokozatait tartalmazó zárt kérdést, majd külön kérésre *megindokolták* választásukat. A Szlovákiában, Ukrajnában, Romániában, (Kis-) Jugoszláviában, Szlovéniában és Ausztriában élő 60 magyar interjúalany (bár esetükben természetesen semmiféle reprezentatív mintáról nem beszélhetünk) az extenzív vizsgálatok által mért határon túli adatokhoz¹² közeli arányokat produkált: a 60 főből 15 fő (25%) mondta magát „egyháziasan”, és 31 fő (52%) „maga módján” vallásosnak.

1997 őszén – immár jórészt és főként a vallásosság kérdésére koncentrálna – *80, az előzőnél részletesebb mélyinterjút* készítettünk, ezúttal *Magyarországon.*¹³ A legkülönbözőbb életkorú, foglalkozású, lakhelyű, iskolázottságú felnőtt személyektől – miután besorolták magukat a vallásosság valamelyik típusába – ismét önbesoroló gesztusuk indoklását kértük. Reményeink szerint ezek a válaszok (helyenként vallomások) segítenek bevilágítani a kissé sarkos kategóriák mögötti homályba. S ha nem is hivatottak arra, hogy a tipológia egyes fokozatainak egzakt tartalmáról és arányairól nyilatkozzanak, azt érzékeltethetjük, hogy mi rejlik e fogalmak mögött s e tudásunk segíthet az egyes kategóriák értelmezésében.

AZ „EGYHÁZIAS” VALLÁSOSSÁG ESETEI

Először nézzünk meg néhány tipikusnak mondható példát – mintegy kiindulási pontként – arra, hogy mit is jelenthet konkrétan az emberek számára az, hogy ha az egyház tanítása szerint vallásosak:

– *„Családunkban ősi hagyomány a keresztény katolikus hit. Így neveltek szüleim, és én is így nevelem gyermekeimet.”* (56 éves férfi technikus, rendszeres templombajáró. Szlovákia; 1. sz. interjú)

– *„Vallásos nevelésben részesültem, vallásos környezetben élhetek, de elsősorban azért, mert megtapasztaltam Isten létezését az én életem folyamán is.”* (43 éves római katolikus férfi, technikus, rendszeres templombajáró. Szlovákia; 2. sz. interjú.)

– *„Hagyománytisztelő vagyok! Mikor én gyerek voltam, tiltották, mégis jártunk templomba, nem úgy mint most. Most már megengedik, mégsem járnak. A templom közelében laktam, mentünk másokkal fel a toronyba harangozni, az orgonát mindig fújtattuk.*

¹² GERE BEN FERENC: Nemzeti és vallási identitás kisebbségi és többségi helyzetben = Protestáns Szemle, 1995/3. sz. 212. o.

¹³ A kutatást a Kerkai Jenő Egyházzociológiai Intézet keretében végeztük.

Annak idején a vallás csak annak volt tiltva, aki nem is akart odamenni. Az ember ott csak jót hall, semmi rosszat. Ha nem is értek mindennel egyet. Van, akit be sem engednék a templomba. De a vallásban úgy van: aki megtér, azt jobban tisztelik, mint aki el sem hagyta. De én nem vagyok pap, nem kell nekem ilyesmivel foglalkozni.” (51 éves református férfi, vasúti tisztviselő, aki havonta átlag kétszer jár templomba. Kárpátalja; 13. sz. interjú.)

– *„Hívő református keresztyénnek tartom magamat, gyakran olvasom a Bibliát, rendszeresen imádkozom, keresztyéni életet próbálok élni, és szeretném, ha tovább erősödnék református keresztyén hitemben.”* (29 éves egyetemet végzett férfi, rendszeres templombajáró. Kárpátalja; 15. sz. interjú.)

– *„Hiszek Istenben, az Ő tanításában, mert sok jót lehet megtanulni mondjuk a Bibliából. A Biblia a szeretetet hirdeti, s szerintem ez nagyon fontos, pláne a mai világban.”* (21 éves római katolikus nő, egyetemi hallgató, rendszeres templombajáró. Kárpátalja; 17. sz. interjú)

– *„Hiszem Isten létezését, ebben a hitben élek férjemmel együtt. Gyermekeimet vallásórára járattuk, bibliakörre. Mi pedig a református kórusban éneklünk.”* (39 éves református asszony, középszintű szakember, havonként jár templomba. Erdély; 28. sz. interjú.)

– *„... Hiszek Istenben, és úgy érzem magam egész embernek, ha Jézus tanítása szerint élek.”* (45 éves római katolikus férfi, bútorgyári munkás, rendszeres templombajáró. Erdély; 40. sz. interjú.)

– *„Hiszek az Istenben, a hitben, amelyben élek, és ezt minden körülmények között be akarom tartani, amíg élek.”* (65 éves római katolikus férfi szakmunkás, csak nagy ünnepeken jár templomba. Vajdaság; 50. sz. interjú.)

Nézzük ezek után a magyarországi megnyilatkozásokat.

– *„Kicsi korom óta járok minden héten rendszeresen templomba. És tényleg gyónok, áldozok, mindent rendszeresen, tehát végül is elhiszem a tanításait a keresztyén egyháznak. És azt próbálok is továbbadni, igaz, hogy történelmet tanítok, és ott nem irányíthatom a gyerekeket, de igyekszem azért a véleményemet elmondani, és akkor ha ilyen reagálást kapok, akkor nem utasítom vissza. Tagja vagyok a Keresztyén Értelmiségiek Szövetségének is.*

– *Mit jelent az egyház tanításának a követése?*

– *Tehát például a tűzparancsolatot, amennyire tudom, be kívánom tartani, és végül is tényleg a felebaráti szeretetet főleg. Próbálok emberséges lenni, megértő az ember társaimmal.*

– *Ön szerint mi az értelme ennek?*

– *Abban, hogy én kiegyensúlyozott vagyok és optimista, abban szerintem nagyon nagy szerepe van, hogy hiszek Istenben, és nekem ez ad lelki nyugalmat. Ha bármi problémám van, akkor eddig engem mindig megsegített az Isten, és tényleg ezt tudom tanácsolni is mindenkinek.”* (26 éves római katolikus gyógypedagógus tanárnő, rendszeres templombajáró; északmagyarországi kisváros, M. P. 1. sz. interjú.)

– *„Hát tulajdonképpen gyerekkoromtól kezdve volt itt egy olyan plébános, aki így a gyerekeket felkarolta – magam is akkor gyerek voltam –, és ministrálni jártunk, templomba jártunk állandóan. Szentmisére mentünk vele mindig, és ő tanított bennünket, hogy ember módjára, embereket faragott belőlünk. A vallásosságom tulajdonképpen meggyőződésem, hogy tulajdonképpen enélkül élni nem élhet az ember. Vannak emberek, akik mást vallanak, (...) Ez az én meggyőződésem: hitet kapok és erőt kapok arra, hogy a mindennapi munkámba tudjak előre lépni.”* (61 éves római katolikus férfi, falusi nyugdíjas munkás, rendszeres templombajáró; M. P. 5. sz. interjú.)

– „Tehát azért, mert a második ‘magam módján’ választ is megfontoltam, hogy azt húzzam alá, de végül is nem a ‘magam módján’ vagyok vallásos. Úgy is, de igyekszem betartani az egyház által ... Tehát misére járok, gyónok, szóval ezeket igyekszem betartani, sőt még bérállkoztam is, úgy hogy hát én úgy érzem, hogy igen is követem az egyháznak a tanításait. El is fogadom őket. Jó, van amiben nem értek egyet az egyházzal, de én úgy érzem, hogy követem a tanítását.” (21 éves római katolikus férfi, fővárosi egyetemi hallgató, rendszeres templombajáró; M. P. 7. sz. interjú.)

– „(...) Előtte az, hogy egyház, nekem nem jelentett semmit. És igazából itt, amikor idekerültem ebbe a közösségbe, akkor azt láttam, hogy itt egy olyan fajta szeretet van az egyház felé a papokban, hogy úgy érdekelt, hogy mi az, ami őket úgy mozgatja? Szóval, hogy honnan van ez a szeretet! És nagyon sok hibát láttam – akár az elmúlt történelemben, akár ... (az édesapám az mindig mondta, hogy ő vidéken nevelkedett, és a leggazdagabbak a papok voltak, és gyerekük volt, tehát sok-sok hibát mesélt nekem az ő életükből), és szóval volt egy fajta képem ... De amikor idekerültem, akkor ez teljesen megváltozott. És azt kérdeztem, hogy ... Tehát körülbelül láttam, hogy hogyan létezik az egyház most Magyarországon, vagy akár itt nálunk, hogy mennyi sebé van, hogy miket hordozunk ... És lehetséges, hogy volt bennem olyan érzés, sőt, biztos, hogy volt bennem olyan, hogy valamit másképpen csinálnék. Vagy nem értetem egyet. Akár most is van olyan, amit úgy gondolok, hogy nem így csinálnám. (...) Hiszek abban, hogy az egyház Jézus által alapított, és hogy ő benne van ebben az egyházban. Tehát, nem követhet el olyan hibákat, ami ... Tehát mindig lesznek hibák. Ez az emberi oldal. De hogy bent megvan az isteni oldal, mindig ezt próbálom nézni, és ... Tehát ez nekem nagyon fontos, hogy ... Szóval, akkor szétszakad az egyház. És az egyház az egy, egynek kell lennie. És ha mindenkinek a ..., tehát a hibákat nézzük, a más véleményét, akkor sok kis csoportosulás lehetne, és ... Szóval úgy érzem, hogy itt a kis közösség is olyan, mint egy kis egyház. Tehát, hogy itt is sok kics csoport működik együtt – együtt és nem külön-külön –, és ez, ugyanez a nagy egyházban is. Tehát én így szeretném segíteni a nagy egyházat.” (46 éves római katolikus fővárosi diplomás nő, „főállású anya”, rendszeres templombajáró; M. P. 8. sz. interjú.)

– „Katolikusként nevelkedtem, de az még mind semmi. Katolikus iskolába is jártam, a piaristákhoz Pestre, és meg is tértem felnőttként. Tehát nemcsak belenőttem a vallásba. És az az álláspontom, hogy ha valamit nem értek az egyházból, akkor bennem van a hiba, de alapvetően lojális vagyok a római katolikus egyház iránt. És ha gondjaim vannak vele, akkor igyekszem megérteni, hogy miért azt tanítja, amit, és igyekszem vele azonosulni. És ezért csak egyre vallásosabb leszek, ahogy látom.” (23 éves római katolikus férfi, fővárosi jogász, rendszeres templombajáró; M. P. 19. sz. interjú.)

– „Gyerekkorom óta vallásosnak neveltek. És igyekszek követni a magam tehetősége, egízsősége szerint, vallásosan ínyi, amennyibe egízsőségem engedi meg tehetőségem. Akin tudok, segítsek, meg ahogyan tudok, másokkal megosztom, amim van, amit hát látom, hogy szükségük van rá. Menné’ tehetetlenebb valaki, anná inkább szeretnék rajt többet segítenyi, ha megfelelőbb egízsőségem lenne.” (65 éves római katolikus nő, falun élő nyugdíjas hivatalsegéd, rendszeres templomlátogató; M. P. 30. sz. interjú.)

– „Mivel én most még formálódok, és próbálok valóban a római katolikus egyházhoz tartozni, ezért úgy érzem, hogy – persze nem kivételek nélkül, de – majdnem mindent el kell fogadnom, és követnem kell, amelyet az egyház tagjai követnek. Éppen ezért ezt meg is teszem. Ugyanakkor azonban, mivel még nem vagyok teljes jogú tagja, azért nyilván vannak olyan dolgok, amit én még nem érezhetek át teljesen. Amit például egy-egy áldozás után teljesen másképp érezhetnék. Tehát ezért próbáltam az 1-es ‘egyházias’ és a 2-es ‘magam módján’ válasz között gondolkodni, próbáltam választani.

– És mégis az 1-es mellett döntöttem ...

– Igen, igen. Mert úgy érzem, hogy jó úton vagyok, és ehhez az úthoz az is hozzásegít, hogy követem egyházam tanítását mindenféle kritika nélkül. És olyan közösséget találtam, ahol ezt teljes szívemből mondhatom, hogy könnyen is teszem, és nem jelent nehézséget, hogy ezt megtegyem.” [29 éves felekezeti nélküli (de a katolikus keresztség előtt álló), alföldi kisvárosban élő egyetemi hallgató, rendszeres templombajáró; M. P. 39. sz. interjú.]

– „Azért, mert az egyházam tanítása szerint él az ember, ami így szól: szeresse az Istenét és Jézus Krisztust is, aki megváltott minket az örök kárhozattól. A vallásom azt tanítja, hogy becsüljem meg embertársaimat, szeressem az embereket, segítek ott, ahol tudok, és ne bántsam a gyengébbeket. Ezért követem az egyházam tanítását: tisztességet, őszinteséget neveltem belém, és nagyon sok szeretetet mások iránt is. És ezt vissza is kapom.” (77 éves református nő, fővárosi nyugdíjas ügyész, havonta jár templomba; M. P. 46. sz. interjú.)

– „(...) A katolikus egyházba kereszteltek be, viszont néhány éve rendszeresen járok református istentiszteletekre a református gyülekezetbe, és ennek a gyülekezetnek, ennek az egyháznak a tanítása az, ami irányítja az életemet, főleg. Már nem a katolikus.

– Fogsz konfirmálni?

– Ezen még egyelőre gondolkodom, de megvan ennek a jelentősége is (...)

– Hogyha úgy döntesz, akkor miért fogsz így dönteni?

– Hát amennyit én ismerek a konfirmálásról az az, hogy 1-2 éven keresztül az emberek tanulják a bibliai ismereteket, és az egyháznak az alapkérdéseire a válaszokat megtanulják, és ezt a gyülekezet előtt kimondják, és hangos szóval tudatják a gyülekezet előtt, hogy ezt ők is vallják és elfogadják. Most én nem tudom, hogy ennek mekkora jelentősége van, hogy ezt kimondani a gyülekezet előtt, viszont azt tudom, hogy ezt megtanulni elég jelentős dolog, és hinni is elég jelentős dolog ...” (23 éves fővárosi technikus, felekezete – református – változóban, rendszeres templombajáró; M. P. 57. sz. interjú.)

– „Biztos ez a gyerekkorom, az 50-es években amikor én gyerek voltam, falun éltam, és elég vallásos körülmények között. Tehát mindenki a családban rendszeresen templomba járt. (...) Én otthon előimádkozó voltam, tehát úgy kiemelve a gyerekek közül is. Nagyon szerettem templomba járni, nagyon szerettem a májusi litániákra járni, szóval valahogy ez úgy belém – hogy mondjam –, benne éltem. Nem is lehetett volna másképp élni, a család, mindenki így élt. Valószínűleg talán én jobban is, mint a többiek, mert ez bennem jobban megmaradt. A család többi tagja most már nem jár templomba, én vagyok az egyetlen. Ez megmaradt még egyetemista koromban is. Tehát amikor én még egyetemre jártam itt Pesten, akkor is minden vasárnap templomba jártam, pedig az már a 60-as évek, és minden hónapba mentem győnni és áldozni. Mert ugye abban az időben ez volt a tanítás, hogy így kell élni. (...) És valahogy ebben nőttek föl, és el sem tudom képzelni, hogy más vallás ..., az valahogy nem ... Ez most olyan ugye, hogy férjhez mentem, váltam stb. Pedig a férjem is papnak készült annakidején, és ugye nem lett pap, de hát összeházasodtunk, megkereszteltük a gyerekeket, de valahogy úgy elszakadtunk az egyháztól. Ez a 70-80-as évek elején.

– Ezt minek lehet tulajdonítani?

– Nem tudom, tényleg nem tudom, el sem tudom képzelni. Valahogy lassan-lassan elmaradt az, hogy szentmisére járás ..., nem tudom. És akkor, miután nyugdíjba kerültem, valahogy elkezdtem járni templomba, de akkor még csak úgy kezdtem, hogy hát eljárak templomba. Tehát először nem rendszeresen, csak alkalmanként, aztán egyre rendszeresebben, aztán egyre inkább úgy éreztem, hogy én hiába járok templomba, az nekem nem elég. Én nekem áldoznom kell, mert az akkor lesz egy ilyen teljes dolog.

És akkor szóltam neki [a plébánosnak], hogy szeretnék meggyónni. Hát ez már igazából egy életgyónás, mert ugye körülbelül 20 év vagy 25 éve volt, hogy gyóntam előtte, ami kiesett az egész. Én nem azt mondom, hogy ateistaként éltem, mert a pártba nem léptem be, és nem beszéltem Isten ellen. Csak olyan lagymatag, mint az állóvíz ... Szóval semmi. Amit én most nagyon sajnálok, akik úgy jönnek, és azt mondják nekem, hogy hát hogy lehet így visszatérni, mindig mondom, hogy hát az elveszett bárányért is elment a pásztor, hát ... Szóval így aztán visszatértem. S valahogy most már annyira jól érzem magam minden szempontból. Azért is, mert nagyon sok idős ember van ott, aki szeret, és aki ragaszkodik hozzám ...” (56 éves római katolikus nő, fővárosi nyugdíjas diplomás, rendszeres templomlátogató; M. P. 69. sz. interjú.)

– „A szüleimtől láttam, hogy ők is vallásosak voltak, és úgy gondoltam, hogy ez az én utam, ezt kell követnem. És egyszerűen nem tudom elképzelni másképp az életemet. Ez valahogy olyan természetes nekem, vagy ez a természetes nekem, hogy eljárak a szentmisére, vagy a vallást fontosnak tartom, a gyerekeimmel is, hogy ezt közzöljem, ezt éreztessem. S úgy érzem, hogy ez is egy életcél. Az életemnek ez egy nagyon nagy részét kitölti.

– És mit jelent számára, hogy az egyház tanítását követi? Ez mit jelent az életében?

– Hát elismerem az egyházi vezetők elsőbbségét, vagy az ő véleményüknek a jogosságát, még talán akkor is, ha először, első hallásra nem is annyira értek velük egyet. Ezt nem feltétlenül persze, de biztos, hogy először, mondjuk a pápa véleményét fogom meghallgatni, és nem a rádió híreit. Tehát hogy ha valamiről szó van, valami hír felröppen, akkor én ahhoz próbálom magam tartani, vagy azt figyelem meg először, hogy a pap mit mond, és a pápa mit mond erről, és azt hiszem el először, és nem a világi sajtónak hiszek. Számomra ezt jelenti elsősorban, hogy az egyházhoz tartozom, és a tanítását folyamatosan megpróbálom elsajátítani vagy figyelni, hogy mit kívánt tőlem, s az szerint próbálok élni.” (32 éves római katolikus nő, nagyközségben élő gyógytornász, rendszeres templombajáró; M. P. 71. sz. interjú.)

– „Na nézd, a korom miatt is már, a korom meghatározza, hogy egyházam tanítását – én majdnem azt mondhatom –, hogy feltétel nélkül követem. Habár ma már tudom, hogy ez nem feltétel nélküli, hanem ez az én szilárd hitem is. Én amikor karizmatikus lettem, és az életgyónásomat végeztem, akkor az aranyos, áldott M. atya (akit nagyon sajnálok, mert elveszítettem mint gyóntatómat) ... A karizmatikusoknál mindenki testvérnek tekint a másikat. (...) Szóval én feltétlen tiszteletet érzek elsősorban az Isten szolgája iránt, és ezért ragaszkodom, hogy az egyházam tanításához is hasonlóképpen viszonyulok. Ez lehet, hogy egy ... Nagyon sok ember azt mondaná ... de én szabad akaratomból is ezt vallom. Nemcsak azért, mert erre tanítottak. Ma már a tapasztalataim és az életem során megerősödött bennem, hogy tanítását követem egyháznak, ez nekem belső kényszerem. Érthető?” (67 éves római katolikus nő, nyugdíjas pénzügyi szakember, rendszeres templombajáró; M. P. 77. sz. interjú.)

Ha a fenti vallomásokot (amelyek az itt nem közöltek is képviselik) abból a szempontból vesszük szemügyre, hogy melyek azok a *vezérfogalmak*, amelyek az idézett szövegek legfőbb (és visszatérő) motívumait alkotják, akkor talán (megelőlegezve a tartalomelemzés részletes és egzakt eredményeit) a következőket említhetnénk: a **keresztény hagyomány** (vallásos nevelés, vallásos környezet); **hit** (Istenben, a keresztény-keresztény tanításban stb.); **vallásgyakorlás** (ima, templombajárás, szentségekhez járulás, bibliaolvasás, bibliakör stb.); **keresztény-keresztény élet** (a hit és a szeretet megélése, elmélyítése, az erkölcsi jó követése stb.); **lojalitás**, illetve **megtérő** (visszatérő) **közeledés az** (egyik vagy másik) **egyházhoz**. De szó esik – főleg értelmiségi közegben – **kételyekről**, az egyházi tanítás vagy gyakorlat bizonyos elemeinek csendes, nem agresszív, mondhatni építő jellegű megkérdőjelezéséről is.

Előfordul, hogy egy megnyilatkozáson belül egy-egy tárgyszó *erős dominanciára* tesz szert (pl. a hagyomány, az „örökölt” vallásgyakorlási szokások), de a vezérmotívumok (vagy többségük) sokszor *együtt* fordulnak elő egy-egy válaszban: a hit- és vallásgyakorlási elemek mellett többnyire a kereszténység megélése, a hétköznapi életben való érvényesítésére való törekvés is megemlítődik. A motívumok viszonylagos *homogenitása* ellenére – hipotetikusan – az elkötelezett egyházas vallásosság legalább két altípusát különíthetjük el: egy **tradicionális** (szokás-vezérelt), és egy **spirituális** (bensőséges, megélt vallásosságú) típust, amelyeknek jegyei egyébként **együtt** is jelentkezhetnek (ez utóbbi akár külön altípusnak is tekinthető).

„A MAGA MÓDJÁN” VALLÁSOSÁG TÍPUSAI

Most lássuk azoknak az indokait, akik a „*vallásos vagyok a magam módján*” kategóriába sorolták be magukat, és figyeljük meg, hogy válaszaik milyen pontokon térnek el az „egyházias” interjúalanyok megnyilatkozásaitól.

Az alábbiakban – az ilyen természetű vallomások viszonylag nagy száma miatt – a csak legjellegzetesebb megnyilatkozásokat fogom (illusztrációként) ismertetni. A szövegeket – visszatérő motívumaik szempontjából – tüzetesen elemeztem (ugyancsak megelőlegezve a tartalomelemzés eredményeit), és az emberi élet példák alapján az alábbi (egymást is némileg átfedő) altípusok megkülönböztetését találtam indokoltnak.

1. altípus: Egyházakhoz viszonylag közel álló vallási magatartás, amely valamilyen (általában a kérdezett élethelyzetéből adódó) okból **mégsem teljesen szoros**, illetve az idők során **meglazult, de hívő** kapcsolatot jelent.

Példák:

– *„Egyháziilag nem esküdtünk meg épp a vallási hovatartozásért, így nem gyakorolhattam úgy a vallásomat, ahogy az tanítja.”* (48 éves, római katolikus, nemzetiségi és vallási értelemben vegyes-házasságban élő elárusítónő, aki egyébként rendszeresen jár templomba. Erdély; 23. sz. interjú.)

– *„Hiszek egy felsőbb erő létezésében, alkalmyszerűen imádkozom. Bizonyos esetekben meghatnak a liturgiák. (Gyerekkori neveltetésem hatása is ez.) Bizonyos külső körülmények folytán egy ideje közeledem a valláshoz.”* (33 éves római katolikus férfi művezető, aki nagyon ritkán jár templomba. Erdély; 37. sz. interjú.)

– *„A családban tartjuk a vallást, a közéletben is támogatom, de nem járok rendszeresen templomba. 1991-ig a tanár nem járhatott templomba.”* (39 éves római katolikus férfi, tanár, évente egyszer jár templomba. Szlovénia; 42. sz. interjú.)

– *„Annak ellenére, hogy gyerekkoromban rendszeresen jártam templomba, hittanra, ez a családban kötelező volt, amikor ez megszűnt is, időnként szükségét éreztem annak, hogy elmenjek a templomba, mivel az hozzásegít ahhoz, hogy sok mindent végiggondoljak, vigaszt nyerjek. Az ökumenizmus közel álló nekem.”* (51 éves római katolikus tanárnő, aki kb. kéthavonta jár templomba. Vajdaság; 54. sz. interjú.)

Az eddigiekben inkább azokra az élethelyzetekre kaptunk példákat, amelyek valamelyest *eltávolították* az embereket az egyháztól (egyházjogilag rendezetlen házasság, egykori politikai tiltás utóhatása, a vallásos érzés megkopása stb.). A következő interjúalany (nem egyedülállóan) arról számol be, hogy mi az, ami – esetleg más okok ellenére – *odakötheti* az embert egyházához és vallásához (ne feledjük, az interjúalany kisebbségi helyzetben élt):

– „Kialakult bennem egy nézet, hogy a magyarságért a legtöbbet a római katolikus egyház tett akkor is, amikor senki más nem tehetett. A sz...-i templomban mindig ott volt a Szent István kép a koronával. Ez tartott meg a vallásom mellett.” (65 éves római katolikus férfi, kereskedő, aki kb. kéthavonta jár templomba. Vajdaság, 53. sz. interjú.)

A típus természetesen Magyarországon is bőséggel fellelhető, ahogy az alábbi vallomások is bizonyítják.

– „Hát, végül is én hiszek egy túlvilági lényben: tulajdonképpen kell, hogy valami mozgassa ezt az egész világot. Meg hát a testi dolgok mellé azért fontosnak tartok egy lelki vigaszt. Egyéb dolog is közbejátszhat az ember életében, és hogy a magam módján, mert szóval nem egy olyan elmélyült, meg mindent tudó vallásos ember vagyok, mint amilyen szeretnék lenni. Tulajdonképpen jártas vagyok ezekben, de olyan magas fokon, mint amilyen magas fokon kellene esetleg ezt művelni, nem tudom.” (47 éves római katolikus nő, kisközségben élő bútorbolti eladó, rendszeres templombajáró; M. P. 11. sz. interjú.)

– „Nem járok rendszeresen templomba, de viszont minden nagyobb ünnepekkor elmegyek, meggyónok és kész. És hiszek Istenben. És azért vagyok római katolikus, mert erre tanítottak, erre neveltek, de viszont a magam módján... Nem ülök a templomba éjjel-nappal, ahogy az öregasszonyok, de a magam módján vallásos vagyok. És a gyerekeimet is így nevelem.” (31 éves római katolikus férfi, falun élő szakmunkás, ritkán jár templomba; M. P. 17. sz. interjú.)

– „Vallásos voltam, és olyan nevelést is kaptam gyerekkoromban. Aztán 21 éves voltam, mikor meghalt apám, és akkor egyszerűen csalódtam az egyházban, vallásban, Istenben – mindenben. Mert én szerintem a jót miért vitte el? És ugyanakkor a rosszat meghagyta. Na aztán mind a két férjem – az elsőtől elváltam, a második meg meghalt, de – szóval mindegyik olyan volt, hogy bementek a templomba, de szóval nem ..., egyáltalán a vallás nem volt fontos. Nem beszélve arról, hogy az első férjem református volt – habár ő adott reverzálíst nekem –, de a vallás az nem volt téma. Aztán mikor én megövezgyültem, akkor fordultam vissza valahogy a vallás felé, az egyház felé. És akkor a különböző prédikációkból, hát a magam módján merítettem azt, amit úgy éreztem, hogy az nekem szól. De a mai napig is azt tartom, hogy ha én otthon tiszta szívből elimádkozom este az imámat, amit én kiszabok magamnak, az többet ér, mintha végighallgatok egy misét. (...) Mert ott mindig történik valami. Tehát elrontja az ember figyelmét, vagy mindennap, ha bemegyek a piacra, bemegyek a templomba. És az többet ért, mint a mise.” (57 éves római katolikus fővárosi nő, nyugdíjas előadó, rendszeres templom- (de nem mise) látogató; M. P. 27. sz. interjú.)

– „Hát vallásos vagyok a magam módján ... Tulajdonképpen én gyerekkoromban rendszeresen, erősen vallásos családban nőtettem fel, én templomba jártam, ministráltam, tehát abban a korban – én 56-os születésű vagyok –, amiben én jártam, ezen a területen ... Második osztályos voltam általános iskolában, amikor errefelé tűzzelvassal irtották a vallásosságot. (...) 2. osztályos koromban volt az a hadjárat a hittan ellen, és ez elég maradandó élményt hagyott bennem. Mindent elkövetett az a tanár – nem tudom, hogy saját meg gondolásból vagy esetleges egyéb elvárásoknak megfelelően (valószínű, hogy ez az utóbbi volt az alapvető) –, hogy hetente egyszer, esetleg kétszer is eljött majdnem fél éven keresztül, amire ketten maradtunk az osztályból a „H” betűsök. Ezek voltak a hittanosok a naplóban a név mellett. Mondták, hogy már ketten vagyunk, hát ez nekünk nagyon negatív meg egyéb, mondták a szüleimnek, hogy vegyék ki a gyerekeket, egyébként is megszüntetik, ezeknek már nem fognak tartani, meg az a sok nyakunkra járás: ez azt eredményezte, hogy mondták, hogy oké, hogy nem járunk hittanra. Ezután már a templomba – ami egyébként kétszáz méterrel volt odébb – jártunk hittanra. A későbbiek során többé-kevésbé rendszeresen jártam templomba, és a család szellemisége az nem változott meg. Édesanyám most is rend-

szereken jár. Mikor családot alapítottam, a későbbiek során már ritkábban jártam el. Hát olyan, hogy nagyobb ünnepekkor, mert már azért az is előfordult, hogy az éjféli misére csak a vágyaim vittek el: saját magam amire már elindultam volna, arra már olyan álmos voltam, hogy nem mentem el. Pedig az éjféli misének a hangulata volt az a hangulat, ami igazán kifejezte azt, amire én a családi életben is – meg egyáltalán mindenhol – vágytam. Az a békés, kiegyensúlyozott, mindenkit tisztelő, szerető és óvó karácsonyi hangulat ez egy olyan élményt adott ... Mindig erősen vágytam arra, mert ezt az értéket én is sokra becsültem, hogy elmenjek. De többször előfordult, hogy még az éjféli misére sem mentem el. Volt több olyan év is, amikor templomot belülről nem igazán láttam. Vallásos vagyok a magam módján, tehát azzal az elvárással – amit az egyház tanúsít –, hogy a közösségbe járás, a közösségnek a megélése, gyakori rendszerességgel, ez nem jellemző rám. (...) De én igenis azt mondom, hogy én vallásos vagyok annak ellenére, hogy hát az utóbbi időben sem a cipőm talpát nem nagyon koptattam annak érdekében, hogy a templomba menjek, illetve a templom küszöbét sem nagyon vásítottam. Ennek ellenére azok az értékrendek, amik az egyház tanításában megvannak, azoknak nagy részét – azt kell, hogy mondjam – a magaménak tartom, és követendőnek tartom a családban is. Hogy mennyire jön be, az egy másik dolog.” (41 éves római katolikus férfi, egy dunántúli középvárosban élő műszaki középszintű szakember, ritkán jár templomba; M. P. 33. sz. interjú.)

2. altípus: Szelektív, individuális hívő, aki „válogat” a hittételekben, és „saját szabású” vallást kreál magának, illetve – mindenfajta tételes vallás helyett – **erkölcsi tartásként** éli meg vallásosságát. Ez a típus **az egyházi intézményekkel, szervezetekkel nincs nyílt konfliktushelyzetben**, mégha tanításait nem is követi híven. Ugyanakkor általában csak ritkábban látogat el egyházi szertartásokra, istentiszteletekre.

– „A Szentírás bizonyos (ezt kihangsúlyozni!) állításaival nem tudok azonosulni, ám tiszteletben tartom elődeim, családtagjaim hitét. Kissé nehéz erről beszélni, de vállalom nézeteimet, családon belül ez nem jelent konfliktust. Édesanyám, férjem, lányaim, rendszeresen járnak templomba.” (37 éves római katolikus nő, irodai alkalmazott, aki csak a családot érintő szertartásokon – esküvő, elsőáldozás stb. – szokott résztvenni. Szlovákia; 6. sz. interjú.)

– „Az utolsó vallásos tevékenységem, hogy a gimnáziumban kötelező volt a vasárnapi miselátogatás, az első gyónásig és áldozásig a görög katolikus templomba jártam rendszeresen, aztán minden templomba betértem életemben, amerre csak megfordultam. (...) A magam vallásosságát inkább erkölcsi tartásnak tartom, sem mint rituális kötődésnek.” (71 éves, görög katolikus nő, képzőművész, csak nagyritkán jár templomba. Kárpátalja, 14. sz. interjú.)

– „Nem járván rendszeresen templomba, kialakítottam az én sajátos elképzelésem a vallással kapcsolatban.” (37 éves, római katolikus mérnöknő, templomba csak ritkán jár. Erdély; 22. sz. interjú.)

– „Érzem, hogy van valami vagy valaki természetfölötti, de a halhatatlanságban, feltámadásban nem hiszek. A tűzparancsolatot betartom, nem azért, mert Istentől tartok, hanem mert így a helyes.” (53 éves római katolikus férfi, szakmunkás, aki ritkán jár templomba. Erdély; 26. sz. interjú.)

– „Nem lehet a követelt törvényeket betartani. Nem lehet mindent úgy elhinni, ahogy tanítják, főleg a mostani társadalmi körülmények között.” (34 éves, római katolikus varrónő, templomba csak nagy ünnepeken jár. Erdély; 36. sz. interjú.)

És most lássuk a magyarországi válaszokat:

– „Választásomat azzal indokolnám, hogy az egyház tanításai közül nem tudom valamennyit maradéktalanul magamévá tenni. Bár kétségkívül igaz az, hogy egyre inkább efelé kell törekedni, illetve a keresztyének számára általában a kijelölt út az, hogy minél inkább törekedni kell arra, hogy az egyház tanításai szerint éljünk. Ez azonban véleményem szerint a mai világban mindenfajta korlátozás nélkül nem fogadható el, és nem gyakorolható. Legalábbis olyan ember számára, aki nem függetlenítheti magát a társadalomtól. (...) Egészen biztos, hogy léteznek olyan emberek, akik egész életüket annak szánják, és életük legfontosabb célja, hogy kifejezetten az Ige szavai szerint éljenek, ez azonban elsősorban kifejezetten azoknak a szent életű papi személyeknek a számára lehetséges véleményem szerint, akik igazából egy kicsit a társadalomtól idegen módon élnek. A társadalom hatásai alól nem vonhatjuk ki magunkat, és mivel a társadalom törvényei időnként kegyetlenek, ha ezeknek a törvényeknek a játékszabályait nem követjük, akkor egész egyszerűen a saját sírunkat ássuk meg. Ezt pedig egy ember nem teheti meg. Főleg akkor, ha családot kíván alapítani, ha gyermekeket szeretne, amely alapvetően teljesen összeesik az egyház tanításával, és a családjával együtt szilárd lábakon kíván megállni ebben a mai meglehetősen felfordult és zavaros világban.” (23 éves református férfi, alföldi kisvárosban élő egyetemi hallgató, havonkénti templomlátogató; M. P. 21. sz. interjú.)

– „Mert nem érzem úgy, hogy mindenben követem az egyház tanítását. Nem konkrétan ilyen bűnökre gondolok, hanem egyszerűen ... Szóval mindig felülgondolom a dolgokat, amit az egyház mond. És van, amikor úgy gondolom, hogy jobb nekem, ha mondjuk nem tartom be, vagy nem ... Nincs szükségem rá, hogy betartsam azokat, amik a követelése az egyháznak.

– Például?

– Például, mondjuk az, hogyha megszabja, hogy minden héten részt kell venni a szentmisén, meg kötelező ünnepek vannak ... Mert ha nem érzem úgy, hogy oda tényleg el kell mennem, akkor most teljesen felesleges, hogy ott vagyok-e vagy nem. Szóval, ha nekem más dolgom van, és az fontosabb ... (...) Igazából – én szerintem –, mindenki a maga módján vallásos, aki gondolkodik.” (25 éves római katolikus fővárosi egyetemi hallgató, havonkénti templombajáró; M. P. 26. sz. interjú.)

– „Nem az a vallásos érzületű ember, aki templomba jár, hanem aki valamilyen módon, valamilyen dolgokban hisz. Na most ezt, az Isten hogy van, ezt nekem nem tudta senki sem bebizonyítani ... Tehát ha van és segít rajtam, akkor elhiszem, hogy van. Szóval nekem vannak ilyen dolgaim. De hogy valami van, minden emberben meg van ez az Isten. Mert ha hisz saját magában, akkor ő lesz, és ha ő az isten, akkor miért higgyen másban? Én nekem ez a véleményem, ezért mondom, hogy a magam módján vagyok vallásos.” (35 éves római katolikus férfi, kisvárosi postai kézbesítő, nem szokott templomba járni; M. P. 35. sz. interjú.)

– „A különböző vallások azok egy tőről fakadnak. Márpedig, ha egy tőről fakadnak, és egy Isten van, akkor teljesen mindegy, hogy milyen a megjelenési formája. És miután az emberek közvetítik az emberekhez a vallást, ebből kifolyólag, nem biztos, hogy úgy közvetítik, ahogy az számomra is megfelelő. Lehet erre egy példát mondani: nem szeretem azt, hogyha egy templomba bemegyek, és akkor nekem ott lehajtott fővel kell lennem, azért, mert az emberek nagy részét a félelem viszi oda. Sokkal jobb lenne, hogyha az öröm vinné oda. Azért, mert találkozik valami olyan érzéssel, az együttléttel, vagy ne adj Isten, a saját maga Istenével. Tehát a vallásnak a megjelenési formáját nem tudom elfogadni.” (50 éves református nő, budapesti jogtanácsos, ritkán jár templomba; M. P. 45. sz. interjú.)

– „Hát nem egyszerű. Mert végülis magamat nem tartom ..., vagy hát egyáltalán nem járunk templomba. És emellett úgy a magam módján próbálok, tehát annyit tudok

azért a vallásról, hogy ugye, nem szabad lopni, nem szabad hazudni stb. Tehát azért úgy a magam módján próbálok ezeknek megfelelni. Tehát nem azt tartom a legfontosabbnak, hogy most mindennap a templomban imádkozzak, hanem a magam módján én ezt el tudom végezni munkába menet is, meg ... Tehát én azt tartom fontosabbnak, hogy eszerint élni. Tehát nemcsak mutatni, hanem így ... Nemcsak mondani, hanem cselekedni, csinálni." (28 éves római katolikus férfi, alföldi megyeszékhelyen élő szakmunkás, templomba nem jár; M. P. 74. sz. interjú.)

3. altípus: Az egyházi szervezettel, hierarchiával és a lelkipásztorokkal (illetve az „egyházias” vallásgyakorlókkel) szemben erősen kritikus, esetleg azokból **kiábrándult**, vagy az egyházi közvetítést egyszerűen szükségtelennek tartó **„belső” vallásosság**, amely általában (de nem mindig) nagyon gyér templombajárással jár együtt („inkább otthon imádkozom”).

Példák:

– „Nem szeretem az intézményeket, nem vagyok fanatikus, inkább liberális.” (28 éves római katolikus férfi, zeneművész, templomba nem szokott járni. Szlovákia; 4. sz. interjú.)

– „Először is nem vagyok gyakorló hívő. Sok ellentmondást látok abban, amit a papok hirdetnek, és ahogy azt ők maguk élik (pl. hajsza a vagyon után). Többsége nem olyan lelkielű, mint Jézus volt. Mindezek miatt megkérdőjelezhető a papok úgymond példás élete.” (33 éves római katolikus nő, technikus. Szlovákia, 9. sz. interjú.)

– „Nem járok templomba. Gyerekkoromban vallásosan neveltek, ma ezt magamba zárva gyakorlom. Fontos, hogy az ember higgyen valamiben. Igyekszem úgy élni, hogy mást ne bántsak, másnak rosszat ne tegyek. Jóhíszeműségemmel visszaélnék az emberek. Nem szeretem az olyan templombajárót, aki utána mást gondol, másként cselekszik.” (48 éves görög katolikus nő, középszintű alkalmazott. Kárpátalja; 18. sz. interjú.)

– „Nem hiszek el mindent, amit a hivatalos egyház mond. A Biblia a mérvadó, nem fontos minden vasárnap misére járni, s imádkozni is lehet szabadon. Az általános erkölcsi normákat előbbre tartom, mint az egyház tanítását.” (55 éves római katolikus érettségizett nő, alkalmankénti templombajáró. Ausztria; 46. sz. interjú.)

Ugyanennek a típusnak a magyarországi képviselői talán számosabbak a határon túliaknál.

– „Hát ugye ez a „vallásos vagyok a magam módján”, ez az a kategória, amit ki kellene fejtenem. Tulajdonképpen kisgyerekkorom óta szüleim templomba vittek, nekem ez nagyon sokáig fontos volt. Fontos volt az elsődözés, bérházas, passzív játékokban való részvétel, a Jézuska-várás stb., az ilyen programok. Tehát ilyen dolgokban fiatalként részt vehettem. Tulajdonképpen az Istenem, az istenhitem az megvan, de úgy érzem, hogy nincs semmilyen vallás, amivel én ezt azonosítani tudnám. A kapcsolatot, a kontaktusom – úgy érzem –, megtartottam az Istennel. Ezek a templombajárások, misén való részvétel, ezek számomra nem olyan fontosak. Az az igazság, hogy volt egy elég nagy csalódásom az egyik plébánián, úgy éreztem, hogy (...) a pap, a plébános nem igazán úgy viselkedett, ahogy kellett volna. Én próbáltam az életemet becsülettel betartva élni, s ugyanezt nem kaptam meg tőle. Elég kemény volt ez tinédzser koromban, s azóta egy elég nagy törés van bennem. A hitemet ... hát hiszem az Istent, hiszem, de az ezzel együttjáró templombajárást, szertartásokra járást nem tartom fontosnak.” (34 éves római katolikus férfi, dunántúli megyeszékhelyen élő mérnök tanár, nagyon ritka templombajáró; M. P. 13. sz. interjú.)

– „Azt tartom, hogy az ember a templomban nem tanul rosszat, de megvan a véleményem a papi hierarchiáról és az érvényesítési módokról. Hát egy pár helyen, a saját ismeretségi körben is tapasztaltam ilyet, vagy hallottam ilyet. Én azt tartom, hogy

az ember, azért mert vallásos, nem biztos, hogy feltétlenül templomba kell járnia, és az egyház útmutatásait kell követnie. Becsületes legyen, rendesen végezze ... a saját lelkiismerete szerint végezze el a dolgokat, és ettől még hívő lehet. Mondjuk Isten-hívő. De ez a magam módja! (...) Én nem tartom azt fontosnak, hogy például hogy templomba járjak. Mert én attól nem vagyok rendesebb ember meg más ember. (...) Ők nekem, a viselkedésük sokszor összeegyeztethetetlen a templomba menetellel, meg ezzel a szent étellel. Mert a viselkedési forma, az nem arra utal." (52 éves görög katolikus nő, fővárosi kereskedelmi igazgató, nem jár templomba; M. P. 24. sz. interjú.)

– „Azért mondom, hogy a magam módján vagyok vallásos, mert nem járok templomba, tehát nem a pap közvetítésével gyakorolom a vallásomat.

– Akkor milyen formában ...?

– Én beszélgetek a Jóistennel.

– És milyen magatartás vagy elgondolás áll ez mögött, hogy nem kell közvetítő?

– Igen, én úgy érzem, hogy nekem nem fontos a közvetítő. Tehát én közvetlenül, mi közvetlenül vagyunk kapcsolatban." (53 éves református nő, egyetemet végzett fővárosi menedzser, templomba nagyon ritkán jár; M. P. 58. sz. interjú.)

– „Hát azért, mert én hiszek a Teremtőben. Ez mindenképpen. Tehát én ebben hiszek. De az, ahogy ... a vallás külsőségeiben nem hiszek, sőt zavarnak. Tehát nagyon sok esetben zavar, például egész konkrétan engem zavar a pompa mondjuk a templomban, zavar a pompa, meg például a szertartások közül nagyon tud zavarni a gyónás. Tehát amiket én úgy érzem, hogy már az ember találta ki hozzá, az majdnem minden zavar benne. És ezért mondom, hogy én vallásos vagyok a magam módján. A Teremtőben hiszek, de aztán a misék, meg azt, ahogyan ezt előadják, ebben nagyon sokszor nem hiszek. Illetve nem, hogy nem hiszek, hanem egyszerűen zavar. Sokkal jobban szeretek egy falusi templomot, ahol van három hívő, van a pap az oltárnál, fehérre van meszelve a fal, és kész. És egy olyan szentmisén én nagyon szívesen részt veszek ...” (46 éves római katolikus férfi, alföldi megyeszékhelyen élő vállalkozó, templomba ritkán jár; M. P. 73. sz. interjú.)

– „Maga az intézményrendszer iránt nem vonzódok különösebb módon. Szóval vannak fenntartásaim a magyar katolikus egyház ténykedésével szemben. Ugyanakkor magát az evangéliumi tanítást komolyan veszem, és még mindig a katolikus megfogalmazás áll legközelebb hozzám. Ilyen értelemben, hogy felekezethez tartozás. Végül fontos nekem az, hogy katolikus vagyok, mert hogy ehhez a tradícióhoz állok legközelebb. De magát ezt a társadalmilag megvalósuló egyházat nem nagyon kedvelem.

– Miben gondolod itt a problémákat elsősorban?

– Unalomig lerágott csont, hogy túl hierarchizált, nem nyitott eléggé. (...) Számomra nem elég nyitott. Politikai tekintetben sokszor intoleráns, és elhibázott akciói vannak. Mondjuk nekem legdurvább az egyházi ingatlanok kérdése, amivel abszolút nem értek egyet. Nem tartom jónak, ahogy fellép, mert ...

– Mit tartanál jónak?

– Én azt gondolom, hogyha már keresztények vagyunk, akkor tényleg nem az anyagi dolgokon múlik már, hogy a hit terjed vagy nem. (...) Egész más irányokba fordulnék. Ami egyébként megvan, ami például pozitív, azt nem vitatom, amikor tényleg komolyan karitatív dolgot művel az egyház, teljesen pozitív. De én abba az irányba mennék el sokkal jobban, tehát a szegénység felé, ilyen súlyosabb társadalmi problémák felé: fiatalok kallódása stb. Ezek az iskolák, meg nem tudom mi, ez nem ...” (27 éves római katolikus fővárosi agglomerációban élő újságíró, havonkénti templombajáró; M. P. 80. sz. interjú.)

ÖSSZEGZÉS

Az extenzív és intenzív vizsgálati tapasztalatokat összegezve elmondhatjuk, hogy amíg az „*egyházias*” vallási magatartás viszonylag homogénnek mondható, addig a „*maga módján*” kategória meglehetősen heterogén, és jelentősen eltérő vallási magatartásformákat gyűjt össze magába. Ezek az egyházakhoz viszonylag közel álló, mondhatni közepes intenzitással gyakorolt vallásosságtól az „*egyénített*”, eklektikus, vallásossági formákon át az egyháztól kifejezetten elforduló formáig terjednek. A „*maga módján*” vallásosság motivációs erőterében éppúgy megtalálható a *kényelmesség és az időhiány, mint* a gyakorlati materialista életvitel által kikezdett érzékenység (vagyis az eluralkodó *lelki közömbösség és passzivitás*); éppúgy szerepet kaphat a vallási ismeretek és információk *hiányos volta, mint* az általánosan megfigyelhető *individualizációs* tendencia *intézmény-ellenessége*, és a külsőségekkel szembeforduló *bensőséges-ség-igénye*. Határozott véleményem szerint a „*maga módján*” vallásossági kategória a maga egészében *korántsem minősíthető egyházellenes vagy egyházon kívüli magatartásformának*.

Reprezentatív felmérési adatokra támaszkodó becslésem szerint a „*maga-módján*” kategória képviselőinek mintegy egyharmada (vagyis a felnőtt népesség kb. 15 százaléka) az „*egyházias*” típushoz áll közel, annak mintegy kevésbé aktív, esetleg egy ifjúkori buzgó vallásosság utáni megkopott, elhalványult (vagy esetleg „*pihenő*”) változatát jelenti, és azzal együtt a *felnőtt népességnek* azt a 30-35 százalékát – *egyharmadát – teszi ki, amely az egyházakhoz viszonylag közel álló vallási érzésekkel és vallásgyakorlási praxissal jellemezhető*.¹⁴ Ez az alakulat valószínűleg kb. egybeeshet azzal az egyharmaddal, amelyről Tomka Miklós egy interjúban így nyilatkozott: „A felmérések azt mutatják, hogy a magyar társadalom mintegy tizenöt százaléka rendszeres vallásgyakorlónak tekinthető. Gyermekeinek *hitoktatást* ellenben a *népesség 32-33 százaléka kér* – ez a szám szinte egybevág a *nagyobb ünnepeken templomba járók arányával!*” (Kiemelések tőlem: G. F.)¹⁵ Feltevésem szerint továbbá a felnőtt magyar társadalom *második harmada* pedig *individuuálisan (egyházi intézményekhez kevésbé vagy nem kötődően) vallásos*. (Ne feledjük: a survey-típusú vizsgálatok rendre a felnőtt népesség kétharmadát találják – valamilyen szinten – vallásosnak.) Végül a *harmadik harmad* pedig *vagy nem tud dönteni a világnézet kérdésében, vagy egyértelműen nem tartja magát vallásosnak*.¹⁶ Ezek a magatartásformák természetesen nem rendelkeznek kontúros választóvonallal, hanem összemosódnak, és egymást átfedő zónákat alakítanak ki. (Ez igaz erre az utóbbi tipológiára, de a „*maga módján*” kategórián belül korábban elkülönített altípusokra is.)

Úgy vélem, a tisztább vallásossági profilok kialakítása céljából érdemes lenne tovább kutatni a vallásossági típusok, különösen a „*maga módján*” vallásosság kérdését. Úgy vélem továbbá, hogy ezt a hosszú ideig jól bevált kategóriát – már csak rendkívül magas (50 százalék körüli) részaránya miatt is – a jövődő empirikus gyakorlatban esetleg ajánlatos lenne *kettő* (vagy három) részre bontani. Ehhez a művelethez kívánt szempontokat nyújtani fõntebb ismertetett – hipotetikus – tipológiánk.

¹⁴ Becslésemet elsõsorban a már említett nemzetközi vizsgálatnak (Tomka Miklós: Vallás és vallásosság. I. m. 604. o.) arra a 30%-os adatára alapozom, amely a „meggyõzõdött istenhívõk” arányát fejezi ki; valamint a 15. Sz. jegyzetben hivatkozott forrásokra.

¹⁵ Ld.: *Magyar Nemzet*, 1998. április 8-i szám, 6. P. V. õ: Tomka Miklós: Csak katolikusoknak. I. m. 46. o.

¹⁶ Ez utóbbi vélekedést támasztja alá a nemzetközi vizsgálat ama adata, mely szerint a felnőtt magyar népességnek 32%-a soha nem jár templomba. (Ld.: Tomka Miklós: Vallás és vallásosság. I. m. 606. o.)